RUS RESİM SANATINDA V.G. PEROV VE KÜÇÜK İNSAN İMGESİ

Sinem KÜÇÜK¹

ÖZET

19. yüzyılın ikinci yarısında Rus sanatının öncü gerçekçi ressamlarından olan Vasiliy Grigoreviç Perov; dönemin resim sanatına hem estetik hem de sosyal açıdan kattığı değerlerle yeni sanat ilkelerinin oluşmasını sağladı, sanatın halka hizmet etmesi ilkesi doğrultusunda çağdaşlarını yönlendirmiştir. Yapıtlarının konusunu yaşıyandan alan sanatçı, Rus halkının çektiği sıkıntıları resimlerine gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır. Rusya’da köylülerin yoksul yaşantısını gözler önüne seren ilk ressam olan Perov, köylülerin yanı sıra kadınların ve çocukların kaderi, şehir yaşamının zorluklarını da yapıtlarında işlemiştir. Makalede; Perov’un küçük insan imgesini işlediği yapıtları incelenerek, söz konusu imgenin ressamın sanatındaki yeri ve önemi açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl Rus Resim Sanatı, V.G. Perov, Küçük insan

V.G. PEROV IN RUSSIAN PAINTING ART AND THE IMAGE OF LITTLE MAN

ABSTRACT

In the second half of the 19th century of Russian painting art, pioneer realist painter Vasiliy Grigorevich Perov; provided to form new art principles with his aesthetic and social values included to painting art and canalized his contemporaries in accordance with the principle that art serve public. Artist who took subjects of his paintings from real life, reflected the difficulties of Russian public to his art in a realistic way. Perov, the first painter to reveal the lives of poor peasants in Russia, dealt the fate of women and children, the difficulties of urban life. In this article, it is aimed to explain the place and importance of image of little man in Perov’s art by observing the paintings with this image.

Key Words: 19th Century Russian Painting Art, V.G. Perov, Little Man

¹ İstanbul Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. ksinemkucuk@gmail.com

Vasiliy Grigoreviç Perov (1834-1882); ele tirel gerçekçili in ilkeleri do rultusunda, sanatı aracılı ıyla Rus halkının ya am ko ullarının iyile mesi u runa mücadele veren, yapıtlarında toplumda var olan düzensizlikleri gözler önüne seren dönemin önemli Rus ressamlarından biridir. Perov; sadece bir kesiminin de il, tüm Rusya'nın sanata gereksinim duydu una ve sanat yapıtlarının toplumsal ve ekonomik adaletsizliklere kar ı mücadelede bir araç oldu una inanan sanatçıların bir araya geldi i, dönemin en önemli ilerici sanat toplulu u Gezzin Ressamlar Birli i'nin kurucu üyelerindendir. Moskova Resim ve Sanat Okulu Resim Bölümünde N.A. Kasatkin, A.K. Korovin, A.A. vanov, A.E. Arhipov, M.V. Nesterov, S. . Smirnov, A.P. Ryabu kin, V.N. Bak eev gibi önemli ressamları yeti tiren sanatçının sosyal bir inceleme niteli i ta ryan estetik de ere sahip yapıtları ve yenilikçi sanat ilkeleri dönemin resim sanatına yön verdi tir.

Perov; sanatçıların, Rus halk ya amının tüm gerçekli iyle gözler önüne serilmesi, sosyal adaletsizliklerin aç ı a vurulması gibi ilkeleri benimsedi i, sanat ve ya am arasındaki ili kinin farklı bir boyut kazandı ı 1860'lı yıllarda, sıradan insanı yalın ve gerçekçi bir biçimde i leyerek, dönemin günlük ya am konulu resimlerinin geli mesine katkıda bulunmu tur. Perov'un gerçekleri ön planda tutarak, Rusya'da köylülerin yoksul ya antısını gözler önüne seren Rus resamlardan ilki olması, sanatçının gerçekçi resim sanatına getirdi i önemli yeniliklerden biridir. Küçük insan imgesini i ledi i yapıtlarda Rus köylülerinin yanı sıra, kadınların ve çocukların acılarına da romantizmin ola anüstü ve güçlü figürlerine tamamen kar ıt olan boynu bükük, ezilen küçük insanların dünyası, a a ı ve orta sınıfın ya amı yapıtlara konu olmaya ba lamı tır (Olçay 2003:126). Küçük insan, yoksulluk ve güvensizlik içerisinde hayata kar ı umutsuzluk besleyen, sosyal adaletsizli in kurbanı olan edebi bir karakterdir. Küçük insanların zorlu ya am ko ulları iç dünyalarını etkilemekte fakat alçakgönüllü ve uysal karakterleri de i im göstermemektedir. Küçük insanların ya amları, küçük mutlulukları ve büyük sorunları d ı dünya tarafından önemsiz ve de ersiz olarak görülmekte; bu yüzden, küçük insanlar acımasız dünya ile sürekli sava halindedir.

Fransız dü ünür J.J. Rousseau ve ça da larının e itlik ile ilgili dü üncelerinin Rusya'da benimsenmesiyle ve sentimentalizm akımı etkisi altındaki Rus edebi yapıtlarında köylülerin duygularına yer vermeye ba lanmasıyla söz konusu imgenin ortaya çıkmasını sa layan ko ullar hazırlandı tır. Küçük insan imgesinin ortaya çık ı sürecinde toplumsal olaylar da önemli bir yer tutmaktadır. Rusya'da 1820-1830'lu yıllarda baskıcı rejim, toprak köleli i, Aralık isyanı, sansür gibi olumsuz olayların iddetlenmesi sonucunda insancılık, efkat ve acıma duygusu ortaya çıkmı , a a ılan insanların sorunlarına dikkat çekmek için u ra verilmi tir.

Gerçekçi Rus edebiyatında Puşkin'in *Belkin'in Hikayeleri* adlı yapıtında *Menzil Bekçisi* adlı öykünün kahramanı Samson Vırin ile küçük insan ortaya çıkmı ; Gogol'un *Palto* adlı öyküsünde Akakiy Akakiyeviç karakteriyle küçük insanın sıradan ya amı, duyguları, acıları ve iç dünyası belirgin hale gelmiştir. Dostoyevski'nin *nsancıklar* adlı öyküsünde küçük insanın psikolojik özelliklerinin görüldü ü Makar Alekseyeviç Devu kin karakteriyle gelişimini sürdürmü tür. Söz konusu imge Çehov'un öykülerinde ise doruk noktasına ulaşmıştır.

Rus resim sanatında küçük insan imgesini ilk olarak P.A. Fedotov (1815-1852) işlemiştir. Ressam yapıtlarında tarihten insanlar yerine sıradan insanlara yer vererek, gerçekçi Rus resim sanatının temellerini atmıştır. Ressam 1848 yılında *Dinç Delikanlı (Svejiy kavalier)* adlı çalışmasında bu imgeyi betimleyerek çağdaşlarının sanatına önemli bir etki bırakmıştır. Fedotov'un etkisi Perov'un ilk çalışmaları oldukça belirgindir ve ressamın Fedotov'un sanat geleneğine gelişimini açıkça görmektedir. Perov, köylülerle ilgili daha önce Fedotov da dahil olmak üzere dönemin hiçbir ressamının ele almadığı yeni ve güncel sorunları sanatına ekleyerek, yer vermiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Rus resim sanatında önemli bir yer kaplayan küçük insan imgesi, 1820'li yıllardan itibaren Rus edebiyatında geniş yer tutmaktadır. 19. yüzyılın gerçekçi Rus yazarları ya ama ve topluma yönelerek, gerçekleri betimlemeye koyulmuşlardır. Böylece çalışmalarında Rus köylülerinin sefaletini, acılarını ve kanundan mahrum olmalarını göstermeye çalışmıştır (Arhangelskaya TY).

Perov'un resim sanatındaki gelişiminde, edittiği Moskova Resim ve Heykel Okulu'nun yanı sıra dönemin Rusyası'nda gerçekleştiren toplumsal olayların da etkisi olmuştur. 1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılması, Rus halkının tümünü etkilemekle birlikte, Rus sanatındaki gelişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde halkın acılarını yansıtmak, Rus resim sanatının temel konusu haline gelmiştir. Perov, dönemin diğer ressamlarından farklı olarak halkın acılarını daha derin bir şekilde irdeleyerek tüm bunları çalışmalarına yansıtmıştır. Dönemin aydınları gibi toprak köleliğine karşı olan ressam, bu fikri köyde yaşadığı sırada toprak kölelerinin ya antısını, gördükleri zulmü, hukuktan yoksun olmalarını, çaresizlik içindeki acılarını ve umutlarını yakından gözlemlemiştir (Arhangelskaya TY).

Perov'un akademi yıllarından itibaren küçük insanın dramını yansıttığı görülmektedir. 1857 yılında akademiden büyük gümüş madalya kazandı *Soru turmaya Müfettişin Gelişi (Priезд stanovogo na sledstvie)* (Resim 1) adlı yapıtın başlıca kahramanı soru turmadaki genç köylü kadındır. Resimde zorlukla

fark edilen erkek çocu u ise dürüstlü ü, iyili i ve masumiyeti temsil etmektedir. Yargıç konumundaki rü vetçinin ve sanık konumundaki dürüst insanın tasvirinin, gerek sanat gerekse toplum açısından önemi vardır. Ressam, yarattı ı karakterlerin özelliklerini renklerle ve ı ıkla belirginle tirerek iyiyi ve kötüyü açı a çıkarmı tır (Obuhov TY).

Resim 1: Soru turmaya Müfetti in Geli i, 1857, TÜYB,

38 X 43 cm., Tretyakov Galerisi, Moskova.

Moskova Yakınlarında Muti çi'de Çayhane (Çayepitiye na Muti çah bliz Moskvıy, 1862) (Resim 2) adlı bir di er yapıtta din adamlarının ikiyeüzlülü ü ortaya çıkarılmaktadır ve sosyal e itsizlikler keskin bir ekilde ele tirilmi tir. Üstünde eski bir palto bulunan ve dilenmek zorunda kalan kör ve topal sava gazisi, üstü ba ı yırtık, ayakları çıplak bir ekilde sava gazisine refakat eden çocuk, i man ve umursamaz din adamı, sava gazisini eliyle iten çayhane çalı anı kompozisyonda dikkat çeken figürlerdir. Perov, sade bir gerçeklikle konuları tuvale aktarırken o

dönemde Kırım savaından dönen yaralı ve malullerin Rusya’da sahipsiz ve zavallı durumlarını, din adamlarının halktan kopukluğunu, kişisel çıkarları için kendilerine dönük ya da amalarını ve toplum arasındaki çelişkiyi iletme tir (Uzelli 2002:278).

Bu yapıtın amacı farklı toplumsal sınıftan insanları karışık karışık getirmektir. Savaş gazisi ve ona refakat eden çocuk figürleri ile din adamı figürü kompozisyonda farklı toplumsal sınıfları simgeleyerek karışık karışık getirilmi ve bu figürlerin zıtlık kompozisyona yansıtılmış tir. Asker betimlemesindeki olağanüstü sadelik ve gerçeklik, din adamı figürüne aykırı durmaktadır (Anonim 1960:34). Resimde, hizmetlinin gölgedeki, savaş gazisinin ise aydınlıktaki yüzü dikkat çekicidir. Hizmetlinin ve savaş gazisinin eşik duruşları, adeta birbirlerinin aynadaki yansımalarıdır. Yapıtta dikkati çeken figürlerden bir diğeri ise ellerdir. Savaş gazisinin dilenen eli ve çayhane çalışanının gaziye iten eli tezatlık oluşturur.

Savaş gazisi Perov’un ilk olumlu karakterlerinden biri olmasının yanı sıra küçük insan imgesinin yansıtıldığı önemli figürlerden biridir. Savaş gazisinin etrafındakileri rahatsız etmeden dilenmeye çalışması dikkat çekicidir. Yüzündeki iyilik ve karakterindeki sadelik açıkça belli olmaktadır. Üzerinde sadece savaşın acılarını değil, ya da hayatın acılarını da taşımaktadır. Perov, savaş gazisine refakat eden çocuğu arkasından dönük bir şekilde betimlemi tir. Ancak onun darmadağın saçlarını, yanaklarını, boynundaki yumuşak kıvrımlarını ve gergin bir şekilde kasket tutan ellerini özenle resmetmi tir. Sabırlı ve en ufak bir umudu olmadan bekleyişi, çekingen bakışları ve yüzünün ifadesi sezilmektedir (Lenya in 1987:41).

Perov, karakterlerini etkileyici bir şekilde yaratmış ve bu karakterlerin temsil ettiği fikirleri ustaca ortaya çıkarmış tir. Asker ve çocuk imgesi iyilik ve kötülüğün çarpıcı bir planda genel bir anlam taşır. Din adamı figürünün yerinde tüccar, memur ya da toprak sahibinin olması asker ve çocuk için bir şey de ildir. Askerin dilenirken böylece düğün hali, acınarak bakılan ve umudu olmayan tüm evsizlerin, yoksulların, açların simgesi haline gelmi tir (Lenya in 1987:41).

Resim 2: Moskova Yakınlarında Miti i'de Çayhane, 1862, TÜYB,

43,5 X 47,3 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

1862 yılında akademiden kazandı ı burs ile yurtdı ına gönderilen Perov, Paris'de yoksul halkın ya antısını gözlemlemi ve bunları yapıtlarına aktarmı tır. Genellikle tek ya da çift figürlü olan çalı malarda, sanatçının daha önceki çalı malarında yer alan kar ıt karakterlerin çatı masını tuvale yansıtmaktan kaçınmı , sadece küçük insanın temiz dünyasına yer vererek, karekterlerin psikolojik dünyasını yapıtlarına aktarmayı ba armı tır (Anonim 1965:99). Sokak müzisyenleri, sokak satıcıları, aç, yorgun ve ü üyen insanlar sanatçının çalı malarında yer almı tır. Bu dönemdeki karakterlerin ortak özellikleri alt sosyal

sınıfa ait olan bitkin dü mü , hayattan hiçbir beklentileri kalmamı , umudunu kaybetmi insanlar olmalarıdır. Biblo Satıcısı (Prodavets statuetok), Müzisyenler ve Sokak Seyircileri (Muzikantıy i zevaki), Laternacı (arman ik), Paçavracılar (Prapiçniki), Kör Müzisyen (Slepoy muzikant), Savoyard (Resim 3) ve Paris laternacısı (Parijskaya arman çitsa) (Resim 4) dönemin çarpıcı örneklerindendir. Yalnızlı ın ve yoksullu un portresi olan Savoyard'da yeti kin dünyasının acımasızlı nı omuzlarında ta ıyan bir çocuk figürü ile acı ve üzüntü duygusu ön plana çıkmaktadır. (Matveyeva 2006:12) Perov'un Paris çalı malarında yer alan küçük insanın trajedisini, 1860'lı yıllarda yaptığı resimlerde halkın trajedisine dönü erek geli me u ramı tır (Anonim 1965:100).

Resim 3: Savoyard, 1863-1864, TüyB,
40,5 X 32,2 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

Resim 4: Paris Laternacısı, 1864, TüyB,
76,2 X 56 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

1860'lı yılların ikinci yarısında, Perov'un sanatında halk ya amıyla ilgili yeni temaların ortaya çıkması ve köylü figürlerinin yer alması, sanatçının yaratıcılı ının daha geni ve çok yönlü hale gelmesini sa lamı tır. Dönemin di er ressamlarının da etkilenmesine yol açan temalardan biri, Çarlık Rusyası'ndaki kadının görevinin a ırlı ıdır (Anonim 1960:37). *Tüccar Evine Mürebbiyenin Geli i* (Priезд guvernatki v kupeçeskiy dom, 1866), *Suda Bo ulmu Kız* (Utoplennitsa, 1867) ve *ehrin*

Çıkışında Son Han (Posledniy kabak u zastavy, 1868) adlı resimlerde bu tema işlenmiştir. Dönem içindeki yapıtlarda işlenen bir diğer tema ise çocukların zorlu yaşam koşulları olmuştur. Ressam bu dönemdeki çalışmalarında çocukların sefil yaşantılarını ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş yapmak zorunda olduklarını anlatmıştır. *Üçlü (Troyka, 1866)* ve *Son yolculuk (Provodiy pokoynika, 1865)* adlı yapıtlar bu türdeki çalışmalara örnek gösterilebilir. Bu çalışmalarda küçük insan imgesinin işlendiği figürler açıkça görülmektedir.

Perov'un *Son yolculuk (Resim 5)* adlı resmi, yoksulların acı dolu yaşantısını gözler önüne sermiş olup, derin bir keder duygusuyla yüklüdür. Resimde, karlı ve dik bir yokuştan ilerlemeye çalışan bir ata bağlı kızak üzerinde, saygısız, adaletsiz ve acı dolu bir dünyada yaşam savaşı vermekte olan dul bir kadın, iki yetim çocuğu ve bir de tabut bulunmaktadır. Kadının yüzünün görünmemesine karşın, çektiği acı durumu ve omuzlarından anlaşılabilir. Aileye arkadaşlık etmekte olan köpek ve at, trajedi duygusunu yoğunlaştırır. Betimleme, keder yüklü bulutlar ve puslu bir hava ile pekiştirilmiştir (Arhangelskaya TY).

Resim 5: Son Yolculuk, 1865, TÜYB,

45,3 X 57 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

Tüccar Evine Mürebbiyenin Gelişi (Resim 6) adlı bir dişer resim, iki karışıt dünyanın çarpışması düüncesini üzerine kurulmuştur. Perov, tüccar ailesinin olumsuz bir tiplemesini yaratmasının yanı sıra küçük insanın yükümlülüğü ve kadının yazgısını gözler önüne sermiştir (Anonim 1965:102). Resimde alçak gönüllü ve akıllı bir kız olan mürebbiyenin, küstahça bakışlar atan bir tüccar ailesine kendisini nazik ve utangaç bir şekilde tanıtmış gösterilmektedir. Çerindeki kötülüğü, güzel dış görünüşleriyle saklamaya çalışın tüccar ailesinin önünde, referans mektubunu çıkarmaya çalışın mürebbiyenin el hareketlerinde bulundu u yere ait olmama duygusu ve korku hissedilir. (Anonim 2006:10).

Resim 6: Tüccar Evine Mürebbiyenin Gelişi, 1866, TÜYB,

44 X 53,5 cm, Rus Müzesi, Peterburg.

Kentin fakir halkının ya da ı yerden bir kesit sunulan Üçlü (Resim 7) adlı resim Perov'un önemli yapıtlarından biridir. Sanatçı, yeti me ça ındaki çocukları, ümitsiz çabalarını, kın so uk ve acımasız sertli inde donmu , buz tutmu duvarların yanından geçen yolda su fiçisini ta ıyı larını betimlemi tir. Çocukların yüzlerindeki acı, yorgunluk, ıstırap ifadeleri ya amlarını yansıtmaktadır. Fondaki kasvetli sisler içindeki kent silüeti, donmu yer, havada uçu an gri ku lar, yerden aylarca kalkmayan kar ve donmu toprak, büyük fiçı içinde, daha çekilirken donan suyun buzlanmı akıntıları renksiz, yoksul halkın çekti i acılar ı ıksız kompozisyonda izleyiciye yansıtılmaktadır (Uzelli 2002:100). Sanatçı, bu resimde betimlemeleri olabildi ince yalın bir biçimde yaparak detaylardan kaçınmı tir. Böylece kompozisyonun merkezinde yer alan çocukların yüzlerindeki acı, daha dikkat çekici bir hale gelmi tir. (Anonim 2006:8).

Resim 7: Üçlü, 1867, TüYB,

123,5 X 167,5 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

Perov *Suda Boğulmuş Kız* (Resim 8) adlı çalışmasında Moskova'daki aırlıya am ko ulları nedeniyle ya amına son verme bir kadının acı dolu öyküsünü resmetmiştir (Uzelli 2002:100). Perov'un bu resminde, nehrin kıyısına yatırılmış ekilde suda boğulmuş güzel bir kız ve yanı başında duran bir kayığın üzerinde umursamazca piposunu içerek oturan bir belediye görevlisi bulunur. Repin, bu resimden yola çıkarak Perov'un sanatına ilişkin öyle bir yorum yapmıştır:

“Onun sanata biçim verme gücü kolayca görülmektedir. Suda boğulmuş kızın cesedi önünde oturan belediye görevlisi etkileyici ve airanedir” (Lenya in 1987:93).

Resmin eskizi ve tamamlanmış hali, Repin'in sözünü etmiş olduğu “sanata biçim verme gücünü” ve “iirselli i” ehir ve kadın imgesinde saklayan ve temanın soyut, zaman dı ı yorumundan kaçınan ressamın izlemi olduğu karma ık yolu fark etmemizi sağlar (Lenya in 1987:93). Eskizde, suda boğulmuş kızın yüzü yalnızca alınının bir kısmı ve saçları görünecek biçimde örtülmüştüken, çalışmanın tamamlanmış halinde suda boğulmuş kızın yüzü tamamen açık bir ekilde resmedilmiş ve böylece kızın yüzündeki ölümün soğukluğu gözler önüne serilmiştir.

Resim 8: Suda Boğulmuş Kız, 1867, TÜYB,

68 X 106 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova.

ehrin Çıkı ında Son Han (Resim 9) adlı resme derin bir kasvet ve yalnızlık duyguları hâkimdir. ehriin çıkı kapısındaki hanın yanında bulunan iki kıza ın birinde, handa son kuru uyla içki içen kocasını beklerken so ukta n etkilenmi köylü bir kadın resmedilmi tir. Peyzaj, betimlemenin içeri ini vurgulamakta ve betimlemeye duygusal anlam katmaktadır. So uk ve karanlık hava, sessizlik ve alacakaranlık çökerken bir ba ına unutulmu kadın figürü betimlemenin dramatikli ini arttırır (Arhangelskaya TY).

Resim 9: Çıkı Kapısında Son Han, 1868, TÜYB,

51,1 X 65,8 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova

Perov'un 1860'lı yıllardaki yapıtları ele tirel gerçekçili in önemli ürünlerindendir. Sanatçının bu dönemde resim sanatına getirdi i yenilikler, Rus resim sanatının geli mesine yol açmı ve ardıllarına örnek olmu tur. Köylülerin uzun yıllar boyunca sefalet içinde ya amalarına kar ın, ereflerini ve asil ruhlarını koruyabilmi olmaları, keskin bir gözlemci olan Perov'un ilgisini çekmi , bu nedenle köylülere ve köy ya antısına yapıtlarında sıklıkla yer vermi tir. Köylülerin yanı sıra halktan insanların, kadınların ve çocukların çekti kleri acılar, geçim sıkıntısı, zorlu ehir ya amı gibi temaların söz konusu dönemin resminde yer alması Rusya'nın gerçeklerini gözler önüne sermektedir. Bu ba lamda; insancı ilkelerin ve

gündelik yaşamın korkunçluğunun birbiriyle bağdaşması, sanatçının yapıtlarında hissedilen endişe, acı ve üzüntünün sebebidir. (Allenova 2003: 134)

Sanat anlayışı doğrultusunda yaşamı tüm gerçekliğiyle ele alan ve yapıtlarında sıradan insanları betimleyen Perov'un sanatında küçük insan imgesi ayrı bir yer tutar. Bu imge dönemin toplumsal ideallerine de uygun olarak alt sosyal sınıfa ait olan insanların çektikleri acıların, adaletten mahrum olmalarının ve çaresizliklerinin toplum tarafından farkedilmesi ve bu zor durumdaki insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesini amaçlı olarak betimlenmiştir. Gündelik yaşam konulu gerçekçi Rus resminde Perov ile önem kazanan küçük insan imgesi, sanatçının ardıllarınca da ilgi odağı olmayı sürdürmüştür; bu imge aracılığıyla, sanatın gündelik yaşamın sorunlarına hüküm verme gücü Rus ressamlar tarafından başarıyla uygulanmıştır.

KAYNAKÇA

Allenova, E.M. ve diğ. Rus Hudojniki ot a do ya, Moskva: Slovo, 2003.

Anonim. Hudojestvennaya galeriya Perov. pod red. A. Panfilov. Moskva: zdatskiy dom, 2006.

Anonim. Storiya russkogo iskusstva. pod red. E. Grabarya. 4 c. Moskva: zdatsvo nauka, 1965.

Anonim. Storiya russkogo iskusstva. pod red. V.A. Pritkov. 2 c. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo, 1960.

Arhangel'skaya, Aleksandra Ivanovna. Vıdayu iysya russkiy jivopisets V.G.Perov. 1 Kasım 2010. <http://www.popov-lib.narod.ru/iso/a/arhangel'skaya/perov.htm>.

Lenya in, V.A. Vasiliy Grigoreviç Perov. Leningrad: 1987.

Matveyeva E. Storiya russkoy jivopisi. 5 c. Moskva: zdatsvo Bely gorod, 2006.

Obuhov, Vladimir. Perov- Turgenyev russkoy jivopisi. 1 Kasım 2010. http://tphv.ru/perov_obuhov.php.

Olcay, Türkan. Rus Edebiyatında Doğalcı Okul. İstanbul: Ü. Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, 2003.

Uzelli, Gönül. XVIII. - XIX. Yüzyıllarda Rus Resim Sanatı. İstanbul: Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2002.